

ד. שמעיה אומר לסמוך, ואבטליון חבירו אומר שלא לסמוך.

הזוג שהיו אחריהם הלל ומנחם, לא נחלקו. לא נודעה דעתו של מנחם, מפני שיצא מנחם [רמב"ם ורע"ב. ובגמרא מפרש להיכן יצא], ונכנס שמאי במקומו להיות אב בית דין. ואז נחלקו שמאי והלל הנשיא חבירו: (15)

ה. הלל אומר לסמוך, שמאי אומר שלא לסמוך [גירסת המאירי]. (16)

ב-טז הראשונים שנזכרו במשנתנו מתוך כל זוג [יוסף בן יועזר, יהושע בן פרחיה, יהודה בן טבאי, שמעיה, הלל] היו נשיאים.

ושניים להם [השניים שבכל זוג: יוסף בן יוחנן, ניתאי הארבלי, שמעון בן שטח, אבטליון, מנחם ושמאי] היו אבות בית דין.

גמרא:

תנו רבנן: שלשה החכמים משלשת הזוגות

הראשונים, שאמרו שלא לסמוך [יוסף בן יועזר, יהושע בן פרחיה, יהודה בן טבאי], ושנים מזוגות האחרונים שאמרו לסמוך [שמעיה, והלל], היו נשיאים. ושניים להם [אותם שנחלקו עליהם] אבות בית דין, דברי רבי מאיר.

נמצא, לפי דעת רבי מאיר, שמתוך זוג החכמים: יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח, היה יהודה בן טבאי הנשיא, ושמעון בן שטח אב בית דין. כי הרי יהודה בן טבאי הוא משלשת הזוגות הראשונים, ואמר שלא לסמוך [וכן היא דעת התנא של משנתנו]. וחכמים אומרים לא כן הוא, אלא: יהודה בן טבאי אב בית דין, ושמעון בן שטח נשיא.

והוינן בה: מאן תנא [מי שנה, רבי מאיר או חכמים] להא דתנו רבנן:

אמר יהודה בן טבאי: אראה בנחמה [כאילו אמר: לא אראה בנחמה, והגמרא הפכו לברכה, רש"י מסכת מכות], אם לא הרגתי עד [יחיד] זומם, שהעיד יחד עם עד נוסף עדות שקר על אדם וזממו להורגו, ופסק בית

נחלקו מפני שהסכימה דעתם לסמוך!?

16. א. גירסת המאירי המקדימה את הלל לשמאי מתיישבת יותר עם המשך המשנה ששינו בה: הראשונים היו נשיאים, והיינו הלל. וכן הביא הגירסא במשניות, ב"שנויי נוסחאות" שבשולי המשניות. אבל התוספות גורסים כפי גירסתנו, המקדימה את שמאי להלל, וראה דבריהם בד"ה שנים ובתוספות יום טוב שמיישבים לשון המשנה והברייתא שבגמרא לפי גירסא זו. וכתבו עוד: אגב דנקט ליה הכא בראשונה, חשיב ליה בכל מקום שמאי קודם הלל.

שהרי בשעה שסומך משתמש בבעלי חיים. שהרי לסמיכה בכל כחו הוא צריך [וכמבואר בסוגיית הגמרא כאן], והיא כעין רכיבה. ואף על פי שהסמיכה היא מצוות עשה, אין עשה דוחה שבות הבא מגזרת לאו, והוא חיתוך זמורה [שהוא טעם איסור הרכיבה].

ועוד, שהרי סמיכה מן הדברים שהיה אפשר לעשותן מערב יום טוב, והוא אינו סובר "תיכף לסמיכה שחיטה".

15. וברש"ש תמה למה לא פירשו כפשוטו, שלא

נהרגין עד שיזומו שניהם. ובאותו מעשה לא הוזם אלא אותו עד לבדו, שהעידו עליו עדים "עמנו היית במקום אחר", ועל העד השני לא ידעו.

מיד קיבל עליו יהודה בן טבאי, שאינו מורה הלכה אלא בפני שמעון בן שטח. כדי שאם יטעה בהוראה, ילמדהו שמעון בן שטח.

כל ימיו של יהודה בן טבאי, היה משתטח על קברו של אותו עד הרוג, והיה קולו של יהודה בן טבאי כשהיה בוכה נשמע.

כסבורין היו העם [כששמעו את קולו בלילה, או ביום כשאין רואים אותו, רש"י מכות] לומר: שקולו של הרוג הוא.

אמר להם יהודה בן טבאי: קולי הוא!

ותדעו שכן הוא, שהרי למחר הוא [על עצמו

הדין מיתה על אותו אדם, ועדיין לא הרגוהו, ובאו עדים והזימו את אחד העדים, אך לא נמצאו עדים שיזימו את חברו.

והרי אמרה תורה: ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו. (17)

ולכן הרגתיו, אף שלא היה אלא עד "זומם", ועדיין לא נהרג הנידון, כדי להוציא מלבן של צדוקים, שהיו אומרים: אין עדים זוממין נהרגין עד שיהרג הנידון.

אבל לדעתנו, אדרבה, אין עד זומם נהרג אלא קודם שנהרג הנידון, אבל נהרג אין העד חייב מיתה. (18)

אמר לו שמעון בן שטח ליהודה בן טבאי: אראה אני בנחמה, אם לא שפכת דם נקי! (19)

שהרי אמרו חכמים: אין עדים זוממין

מפרשים כפשוטו, שכבר ניטלה נפשו של הנידון. אבל חכמים למדו ממה שאמרה תורה "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו", דמשמע שעדיין אחיו קיים, ולמה נאמר "נפש בנפש", ללמדך שאין העדים זוממין נהרגין עד שייגמר דינו של הנידון למיתה.

19. כתבו התוספות, שאין אומרים: "השתא בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידן [כמו שמצינו בחמורו של פנחס בן יאיר, שלא רצה לאכול פירות של טבל], צדיקים עצמן לא כל שכן", לפי שלא אמרו זאת אלא במידי דאכילה, דגנאי הוא לצדיק שאוכל דבר איסור. ובשפת אמת כתב, שלולי דבריהם היה אפשר לומר שהריגת אדם לא חשובה תקלה, כיון שאפשר שנתחייב אותו העד מיתה, והקב"ה אינה אותו לידו של יהודה בן טבאי, ראה שם.

ב. עוד כתב המאירי: ומזמן הלל ושמאי ואילך לא הזכירו מחלוקת בכך, מפני שהוקבעו דברי בית הלל. ולא עוד, אלא שלאחר דורו של הלל, הגיע דורו של רבן יוחנן בן זכאי, וכבר היה החורבן בימיו.

17. ובפירוש אחר פירש רש"י שם: נשבע שימותו בניו ואראה בנחמתן.

והתוספות פירשו כאן שהיא לישנא קלילא של שבועה בלשון קצר, כלומר: לא יוכל לראות בנחמות ציון אם לא כך וכך היה מעשה. ודוגמא מצינו בלשון המקרא: ואולם חי אני וימלא כבוד ה' את כל הארץ. כי כל האנשים הרואים את כבודי וגו'. אם יראו את הארץ אשר נשבעתי לאבותם וגו'.

18. כתיב: ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו. ולא תחוס עיניך נפש בנפש. והיו הצדוקים

אמר בלשון נסתרן מת, ושוב אין קולו נשמע, הרי שקולי הוא. (20)

אמר תמה ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי: וכי מה ראייה היא זו שקולו של יהודה בן טבאי הוא, ממה ששוב לא נשמע הקול אחר שמת יהודה בן טבאי, והרי:

דלמא פיוסי פייסיה יהודה בן טבאי — כשעלה לשמים — לאותו עד.

או שמא בדינא תבעיה, תבע העד את יהודה בן טבאי בבית דין של מעלה, ושוב אינו צועק כאן.

ומני הא ברייתא שנראה ממנה שבתחילה הורה יהודה בן טבאי הלכה בפני שמעון בן שטח, עד שקיבל עליו שלא לעשות כן, האם כרבי מאיר או כחכמים? (21)

אי אמרת בשלמא רבי מאיר היא, דאמר: שמעון בן שטח אב בית דין ויהודה בן טבאי נשיא — היינו דקא מורי — יהודה בן טבאי קודם שקיבל עליו — הלכה בפני שמעון בן שטח.

אלא אי אמרת רבנן היא, דאמרי: יהודה בן טבאי אב בית דין, ושמעון בן שטח נשיא,

תיקשי לך: אב בית דין בפני נשיא — מי מורה הלכה? ואיך הורה תחילה יהודה בן טבאי הלכה בפני שמעון בן שטח? (22)

ודחינן: לא כאשר אמרת שקיבל עליו שלא להורות הלכה בפני שמעון בן שטח. כי יש לומר שאב בית דין היה, ואף מתחילה לא הורה הלכה בפני שמעון בן שטח, ואכן לא היה צריך לקבל על עצמו להמנע מלעשות כן.

ומאי "קבל עליו" דקאמר יהודה בן טבאי: לאצטרופי עם אחרים להורות הלכה, דאפילו אצטרופי נמי לא מצטרופנא עמם, אלא אם כן ישב שמעון בן שטח אף הוא. (23)

שנינו במשנה: יצא מנחם נכנס שמאי:

והוינן בה: לחיבן יצא מנחם?

אביי אמר: יצא לתרבות רעה.

20. כתבו התוספות: מה שלא אמר "כשאיני שם אין קולי נשמע", משום שהיו אומרים לו: אין העד צועק אלא בשעה שיהודה בן טבאי שם, אבל אם אינו צועק כשמת יהודה בן טבאי אף שנמצא הוא אצלו, על כרחך שקולו של יהודה בן טבאי הוא.

21. פירש רש"י, שבהכרח הורה הלכה מתחילה בפני שמעון בן שטח, ממה שאמרו: מיד קיבל עליו, ומשמע שער עכשיו אכן הורה בפניו, וכן משמע מלשון הגמרא בתירוצה.

אבל ממה שהורה להרוג את העד, אין להכריח כן, כי יש לומר שלא היה שמעון בן

שטח באותו מקום כשהורה, ראה רש"י בתירוץ הגמרא.

22. כתב המאירי: אף על פי שאב בית דין היה מתמנה עם הנשיא, צריך היה לחלוק כבוד לנשיא, ואינו מורה הלכות בפניו.

23. כן פירש רש"י. והתוספות פירשו: לא מצטרופנא לנטות אחרי רבים כדי לבטל דברי שמעון בן שטח.

והמאירי כתב: לא להורות הוא לפניו היה אומר, אלא להצטרף עמו, כלומר שלא יורה אלא עמו, שתהא הוראה יוצא על ידי שניהם.

רבא אמר: יצא לעבודת המלך.

תניא נמי הכי כדרבא: יצא מנחם לעבודת המלך, ויצאו עמו שמונים זוגות תלמידים לבושיין פיריקון [לבוש מלכותי].

אמר רב שמן בר אבא אמר רבי יוחנן:

לעולם אל תהא שבות [איסורי חכמים שאסרו בשבת ויום טוב] קלה בעיניך! שהרי סמיכה ביום טוב אינה אסורה אלא משום שבות, ונחלקו בה גדולי הדור.

ותמהינן: פשיטא!?

ומשנינן: שבות מצוה [דבר שהוא מצוה ואסרוהו חכמים משום שבות] איצטריכא ליה לרבי יוחנן להשמיענו, שהרי הסמיכה מצוה היא.

ותמהינן: הא נמי פשיטא, שהרי שנינו במשנה בביצה: יש שבות שאסרו חכמים אפילו כשיש מצוה בעשייתה, ולא היה צריך רבי יוחנן להשמיענו זאת [רש"י].

ומשנינן: רבי יוחנן הוצרך להשמיענו את דבריו שמשמע מהם שנידון משנתנו הוא איסור שבות שבסמיכה, כדי לאפוקי, להוציא ממאן דאמר — לפרש מחלוקתם של גדולי הדור במשנתנו — שבסמיכה גופה, אם היא מצוה בשלמי חובה, הוא דפליגי.

והסובר שלא לסמוך, אין זה משום שבות, אלא משום שסבר שלמי חובה אינם צריכים סמיכה כלל, שהרי לא נאמרה סמיכה בתורה בשלמים אלא בשלמי נדבה.

וכיון שאין בשלמי חובה מצות סמיכה, אסור לסמוך עליהם, שהרי משתמש הוא בקדשים.

וקא משמע לן רבי יוחנן: בשבות הוא דפליגי, האם גזרו שבות לבטל את הסמיכה. ולכלי עלמא צריך סמיכה אפילו בשלמי חובה.

אמר רמי בר חמא: שמע מינה מדברי רבי יוחנן, שביאר טעם האומרים שלא לסמוך הוא משום שבות שמשמש בבעלי חיים, שסמיכה בכל כחו בעינן בקרבנות.

דאי סלקא דעתך לא בעינן שיסמוך בכל כחו — מאי קא עביד [מה איסור יש בדבר לסמוך שלא בכוח ביום טוב]!?

והרי יכול ליסמוך אפילו ביום טוב, שהרי אינו משתמש בבעלי חיים!?

מיתיבי מהא דתניא: כתיב "דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם: אדם כי יקריב מכם קרבן לה', וסמך ידו על ראש העולה".

למדנו מכאן כי רק בני ישראל הזכרים סומכין, היות שכל הפרשה ל"בני ישראל" נאמרה, ואין בנות ישראל סומכות. (24)

נשים פטורות!?

ותירצו דסמיכה הוקשה לשחיטה, והוה אמינא כשם ששחיטה כשירה בנשים הוא הדין שחייבות בסמיכה.

ובטורי אבן כאן האריך לבאר, דבסמיכה כיון שאחר שעבר הלילה לא בטל המצוה, אין זה

וכנראה שלא גרס המאירי: דאפילו אצטרופי נמי לא מצטריפנא.

24. הקשו התוספות במסכת קדושין לז: תיפוק ליה דמצות עשה שהזמן גרמא היא, שהרי אין סמיכה בלילה, וכל מצות עשה שהזמן גרמא

רבי יוסי ורבי שמעון [הגר"א] אומרים: בנות ישראל סומכות, רשות.

היה אפשר לפרש שלכן אמר להן לסמוך כדי לקיים מצות סמיכה.

אמר רבי יוסי: פח לי חכם אחד ששמו אבא אלעזר:

והרי תיפוק ליה דאינה לסמיכה כשירה כלל, כיון שלא עשו בכל כוחן?!

פעם אחת היה לנו עגל של זבחי שלמים, והביאנוהו לעזרת נשים, וסמכו עליו נשים. ולא עשינו כן מפני שאנו סוברים שיש מצות סמיכה בנשים, אלא כדי לעשות נחת רוח לנשים.

אמר מתוך רבי אמי: "חדא, ועוד" קאמר! חדא: דליתא לסמיכה כלל.

ועוד: כדי לעשות נחת רוח לנשים.

ואי סלקא דעתך "סמיכה בכל כחו" בעינן, האם משום נחת רוח דנשים עבדינן עבודה בקדשים?! והרי כשסומך בכל כחו, משתמש הוא בבהמת קדשים?!

אמר רב פפא: שמע מינה מדרבי יוחנן שמפרש טעם איסור הסמיכה משום שבות:

אפילו צדדין של בהמה אסורין משום שבות!

אלא לאו, שמע מינה לא בעינן סמיכה בכל כחו, ותיקשי לרמי בר חמא?!

כלומר: אף על גב שעיקר השבות הוא שלא לרכוב על גבי בהמה [ומשום גזירה שמא יחתוך זמורה כדי להנהיגה], מכל מקום כל השמושים בבהמה אסורים, ואפילו במקום שאינו עשוי כדי להשתמש, כגון צידי הבהמה.

ומשינן: לעולם אימא לך: בעינן סמיכה בכל כחו.

דאי סלקא דעתך: צדדין מותרין, נסמוד אראשה [ב"ח] של בהמה שאינה אלא כצדדין?!

ולא אמר להן אבא אלעזר לעשות סמיכה גמורה שיש בה משום עבודה בקדשים, אלא דאמר לחו אבא אלעזר לאותן נשים: אקפו ידיכו [הקלו, ואל תכבדו את ידיכן] ולא תסמכו בכל כוחכן, כדי שלא להשתמש בקדשים.

אלא לאו שמע מינה: אפילו צדדין אסורין.

ותמהינן עלה: אי הכי, שלא היתה זו סמיכה כשירה, כיון שלא היתה בכל כחו, האיך אמרו בברייתא: לא מפני שסמיכה בנשים, ומשמע אילו היה דין סמיכה אף בנשים,

רב אשי אמר: אפילו תימא צדדין מותרין, א-ז
אי אפשר לסמוך על ראשה, היות וכל ד"בהדי גבה" — כגבה דמי!

אחר: דכי האי גוונא לא הוי מצות עשה שהזמן גרמא דהיא רק תנאי דאין לילה כשר לסמיכה, וכן במילה, וראה שם מה שכתב בזה.

מצות עשה שהזמן גרמא, והוא הדין מילה לפי דעתו אינה בכלל מצות עשה שהזמן גרמא, ראה שם.

ובשפת אמת הביא דברי הטורי אבן בסגנון